

Aart Hendriks
een veelzijdig gezondheidsjurist



1961 - 2025

In memoriam prof. dr. A.C. (Aart) Hendriks

*(uitgesproken tekst door prof. mr. dr. B.C.A. (Brigit) Toebes, VGR-voorzitter,
tijdens de VGR-jaarvergadering op 11 april 2025, de Leeuwenbergh in Utrecht)*

Dan is nu het moment aangekomen dat ik enkele woorden zal wijden aan het overlijden van Aart Hendriks. Een uitgebreider In memoriam zal verschijnen in het Tijdschrift voor Gezondheidsrecht.

Sta mij toe dit in memoriam ook uit te spreken vanuit mijn persoonlijke betrokkenheid bij Aart; ik heb hem goed gekend, maar ik hoop ook de indrukken van anderen te vertegenwoordigen. Voor wie hem niet gekend hebben hoop ik mee te geven wat er zo bijzonder aan hem was. Want hij was een heel inspirerend mens.

Aart overleed op zondag 9 februari op 63-jarige leeftijd aan de gevolgen van een hersenbloeding. Hij leed aan een erfelijke ziekte die hem toen fataal geworden is. Aart was bij overlijden hoogleraar gezondheidsrecht in Leiden en rechter in Rotterdam. Van 2012 tot 2016 was hij voorzitter van de Vereniging voor Gezondheidsrecht.

Aart was een gezondheidsjurist met een hart voor mensenrechten en kwetsbaren in de samenleving. Dat is de rode draad in zijn carrière en in zijn werk. Hij begon zijn academische loopbaan met een proefschrift over de *Gelijke toegang tot de arbeid voor gehandicapten*, dat in 2000 uitkwam. Daarvoor had hij al in 1995 de eerste Goudsmitprijs van de Vereniging voor Gezondheidsrecht gewonnen (betreft zijn artikel *Medische keuringen bij de EG; voorbeeld of schrikbeeld?*), wat laat zien dat hij vroeg in zijn carrière al een ster aan het firmament was.

Zelf heb ik Aart in de jaren 90 leren kennen, toen we beiden bij het Studie- en Informatiecentrum Mensenrechten van de Universiteit Utrecht werkten. Hij was een sprankelende figuur, een gangmaker. Het was de tijd voor de impact factors en het gehijg om subsidies in de academische wereld, dus we hingen rond en maakten lol. Aart was daarin een spil. Hij kon ook enorm plagen. Toen ik net getrouwd was, vroeg hij mij stevast bij de koffieautomaat: 'en: ben je al zwanger'? Een ongepaste opmerking, maar van hem pikte je het - je voelde een mengeling van ironie en betrokkenheid. We zijn samen twee keer op missie geweest in die tijd voor de Wereldgezondheidsorganisatie, naar Moldavië en Kazachstan. Als we het vliegtuig inliepen dacht ik: wat kijken die mannen toch? Maar dat was niet naar mij: alle ogen waren op hem gericht. Wat ik me er ook van herinner is dat we zo ontzettend gelachen hebben. Tijdens het diner - de wodka vloede volop - verscheen Aart plots op een

televisiescherm, want hij was op de nationale TV. Wat zo mooi was: hij nam dit totaal niet serieus; hij viel gewoon van zijn stoel van de lach. Die klaterende lach, die wil ik me altijd herinneren. Maar ook de nederigheid die daaruit sprak.

Geleidelijk werd Aart ook een serieus mens. Hij ontwikkelde zich tot een van de meest toonaangevende gezondheidsjuristen in Nederland. Kenmerkend is zijn brede beheersing van het vak. Hij wandelde moeiteloos van het bestuursrecht, naar het civiele recht, het strafrecht, en het medisch tuchtrecht, naar het Europese en internationale recht. Hij was enorm productief: op zijn publicatielijst prijken meer dan 1500 publicaties. Zijn boeken, kronieken, artikelen en vele annotaties, nationaal en internationaal, boden altijd weer een zeer betrouwbaar overzicht van de meest recente ontwikkelingen. En zeer goed geschreven, dat wil ik ook benadrukken, hij was ook wel een taalpurist. Zelf heb ik mogen ervaren hoe hij een fenomenale kennis had van de gezondheids-gerelateerde jurisprudentie van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens, voor ons handboek Health and Human Rights. Ik ben bezorgd dat er niemand is die dit gat gaat opvullen.

De vraag is natuurlijk, hoe kwam deze man aan zoveel kennis, hoe deed hij dat? Het antwoord is denk ik een combinatie van heel intelligent zijn, maar ook van hard werken en systematisch je vakkennis bijhouden. Dus de tijd nemen om jurisprudentie en vakliteratuur te lezen en daar systematiek en lijnen in te zoeken.

Wat ik ook wil constateren: hij deed dit alles in stilte, want Aart was niet uit op aandacht en zelfbevestiging. We zagen hem bijvoorbeeld nooit op sociale media. Het ging hem om de inhoud, de rest negeerde hij.

Aart had een zeer veelzijdige carrière. Hij combineerde zijn wetenschappelijke activiteiten met vele banen en posities. Ik noem hier als voorbeelden de Commissie Gelijke Behandeling, de KNMG, voorzitter van de Klachtencommissie voor Huisartsen, lid van de Raad van Toezicht van het Erasmus Medisch Centrum, hij was adviseur voor diverse nationale en internationale organisaties waaronder de Gezondheidsraad en redacteur voor verschillende wetenschappelijke tijdschriften. Hij had heel veel energie, hij was erg nieuwsgierig. En hoe hield hij het vol? Hij bleef fit door regelmatig een potje te rennen.

Zijn passie voor de rechten van kwetsbaren in de samenleving liet hij ook zien in zijn oratie in 2005 in Leiden, waar hij een jaar daarvoor tot hoogleraar gezondheidsrecht was benoemd. In zijn oratie stelde hij de gezondheidsrechtelijke beginselen centraal: zelfbeschikking, bescherming, en gelijkheid. Hij constateert dat de balans dreigt door te schieten naar de vrije, zelfbeschikkende, mondige mens en patiënt. Hij pleit voor een minder individualistisch mensbeeld in het gezondheidsrecht en voor meer aandacht voor menselijke waardigheid als uitgangspunt bij het vormgeven van de zorg aan mensen. Dit is ook voor onze discussie van vandaag over de WGBO van belang. Hij maakt in zijn oratie onderscheid tussen 'vrijheid van' en 'vrijheid tot', ik neem aan gestoeld op het idee van negatieve en positieve vrijheid van Isaia Berlin. Hij zegt: beiden zijn onlosmakelijk met elkaar en met de menselijke waardigheid verbonden. Maar, zegt Aart, de 'vrijheid van' ligt stevig verankerd in de WGBO en de overige patiëntenwetgeving. Deze vorm van zelfbeschikking klinkt in het bijzonder door in het recht op informatie en het toestemmingsvereiste, tezamen informed consent. Echter de 'vrijheid tot' is minder gegarandeerd, zo constateert hij: hier noemt hij onder meer het fenomeen wachtlijsten en het tekort aan bepaalde beroepsbeoefenaars. Ook is het zo dat informed consent niet per sé keuzevrijheid impliceert, in de zin van keuzes die aansluiten bij de werkelijke behoeften van mensen. Dit alles vergt volgens Aart ook een hoge mate van solidariteit. Laten we deze gedachten vandaag meenemen en ons afvragen: wat willen we voor WGBO?

Wat Aart ook kenmerkt is hoe hij veel jongere collega's onder zijn hoede nam. Uiteraard als begeleider van promovendi, maar hij nam ook vele jongere vakgenoten mee als medeauteur in co-publicaties; hij gaf ze zo een zetje. Hij kon kritisch en scherp zijn in zijn feedback, men sidderde daar ook wel een beetje voor, maar was uiteindelijk ook dankbaar. Zoals onze gezamenlijke promovenda Natalie schrijft: your critical questions have improved my work tremendously.

Veel mensen hebben dierbare herinneringen aan Aart, hij wordt ook in professionele kring erg gemist. Dit komt omdat hij zich, ook in professionele kring, diep met vele mensen wist te verbinden. Aart geloofde in de kracht van professionele vriendschappen, hij investeerde daarin. Het contact met hem was nooit oppervlakkig, het was altijd interessant, open, persoonlijk en betrokken. Hij had levenservaring en hij was belezen. De laatste leestip die ik van hem kreeg - ik geef hem u door - was het boek 'Pericallosa' van Everlyn Roll, ik heb het verslonden.

De laatste acht jaar - na de eerste hersenbloeding - bungelde Aart aan een dun draadje. Maar Aart leefde tot op het laatst volop en intens en was en bleef professioneel zeer actief. Zoals Nietzsche zei: 'vuilot leven, maar zonder het jezelf gemakkelijk te maken'. Dat was Aart.

Wij nemen als Vereniging afscheid van een heel bijzonder mens: aardig en intelligent, soms scherp en kritisch, maar altijd betrokken en warm. Wij zijn dankbaar voor wat hij voor de Vereniging betekend heeft. Onze gedachten gaan uit naar zijn partner Wouter, die hem het meest moet missen.

Om Aart te herdenken draaien wij nu een stukje muziek dat Aart aan het hart ging: 'Milonga del Angel' van de Argentijnse tangocomponist Astor Piazzola. Aart hield van de Spaanse taal en Spaanstalige continenten en dat klinkt door in deze muziek.

Utrecht, 11 april 2025